

HISTORICAL SCIENCES

УДК 9 (477.82)“192”1921 – 1939

FORMATION AND ACTIVITY OF HEALTH CARE INSTITUTIONS AND SOCIAL WELFARE INSTITUTIONS IN LYUBOML REGION IN THE INTERWAR PERIOD

Yushchuk V.

deputy director for educational work, history teacher of the Pidhaysi lyceum of the Pidhaysi village council of the Lutsk district of the Volyn region, Pidhaysi, Ukraine

СТАНОВЛЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТА УСТАНОВ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА ЛЮБОМЛІЩИНІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Ющук В.

заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель історії Підгайцівського ліцею Підгайцівської сільської ради Луцького району Волинської області, Підгайці, Україна
<https://doi.org/10.5281/zenodo.12578513>

Abstract

The features of becoming and activity of establishments of health protection and establishments of social sphere are analysed in Luboml district of the Volyn province in a noted period.

Анотація

У науковій статті проаналізовано особливості становлення та діяльності закладів охорони здоров'я та установ соціально-побутової сфери у Любомльському повіті Волинського воєводства в міжвоєнний період.

Keywords: self-government, gmina, povit, hospital, medicine, Volyn voyevodstvo, Luboml povit.

Ключові слова: самоврядування, гміна, повіт, лікарня, медицина, Волинське воєводство, Любомльський повіт.

На початку 20-х років у Любомльському повіті склалась складна ситуація із санітарним станом пов'язана з тривалою війною та розрухою. У звіті Любомльського Староства за період з 15. 12. 1920 р. по 15. 01. 1921 р. йдеться: “Санітарний стан нижче критики. Лікарні в повіті немає. Аптек немає. Є три аптечних склади, але керує ними нефахівець. Вулиці не мають бруківки та забруднені нечистотами і після дощу нагадують велике болото. Немає каналізаційного стоку. Воду населення споживає з дерев'яних криниць, які відкриті і туди потрапляють нечистоти. Туалети не чищені кілька років. Потрібно провести дезинфекцію, чого населення не любить і не знає. Лазні немає. Вирус епідемія плямистого, черевного та поворотного тифу... [11, С. 6]”. Для покращення ситуації місцева влада створила санітарну комісію, до роботи в якій було запрошено військового лікаря. Найважливішим завданням комісії було зупинити епідемію тифу, яка вже охопила на той час повністю дві гміни із семи [11, С. 22], [9, С. 28-29.]

Передовсім, необхідно було звернути увагу на ті засоби, котрі б запобігли виникненню та поширенню інфекційних хвороб. Потрібно було, насамперед, забезпечити населення придатною для вжитку питною водою, побудувати каналізацію, створити низку закладів для громадського користування (лазень, туалетів і т. п.). Потрібно було в належному санітарному стані утримувати міські торги, ринок, бойню тощо. Важливо було забезпечити людей засобами особистої гігієни, адже

в той час бракувало білизни, а особливо мила [11, С. 22].

В період коли вирувала епідемія тифу особливо відчувалась потреба в епідеміологічній станції та пересувному епідеміологічному шпиталі для ефективної боротьби з хворобою. Про ці та інші потреби органи місцевого самоврядування повіту повідомляли владу воєводства та країни, адже самотужки впоратись з цими складними проблемами вони не могли. Допомога надходила мляво, адже нова влада ще не встигла налагодити роботи всіх своїх структурних підрозділів і діяла малоефективно [11, С. 22].

З 1 грудні 1920 р. у відання Міністерства громадського здоров'я Другої Речі Посполитої перейшли всі медичні заклади, котрі в минулому було підпорядковано земствам [5, С. 9]. У 1921 р. заплановані державним бюджетом витрати на охорону здоров'я населення Волинського воєводства становили близько 110 млн. марок, але витрачено для реалізації конкретних проектів було лише 44 млн. марок [5, С. 9], [3, С. 62]. На другому з'їзді керівників самоврядування, який проходив 16 грудня 1921 р., директор воєводського управління здоров'я М. Песткевич так характеризував стан медичного обслуговування населення краю: “Непомірний ріст інфляції та дорожнечі протягом року призвів до того, що багато проектів не вдалося впровадити в життя, а шпитальні будинки, котрі не ремонтуються з початку світової війни, і надалі залишаються в стані страшного занедбання. В лікарнях не вистачає ін-

струментів, білизни, ковдр, медикаментів та перев'язочного матеріалу. Харчування хворих і лікарського персоналу відбувається неналежним чином. Виданих кредитів вистачає ледве на те, щоб не зачиняти лікарні й відтягнути загрожуючи їм кризу [5, С. 9]”.

У 1921 р. коли на території Любомльщини не було жодного лікувального закладу на Волині вже діяло 10 лікарень на 450 місць та 30 амбулаторій. Цього, звичайно, було замала для того, щоб все населення забезпечити медичним обслуговуванням. Разом з цим М. Петкевич висловив пропозицію, котра знайшла одноставну підтримку учасників з'їзду та стала настановою для подальшої їх праці: “Потрібно всіма силами прагнути до того, щоб найближчим часом провести організацію повітового самоврядування, яке б взяло в свої руки медицину і забезпечило населення лікарською допомогою,

а також зайнялось би поліпшенням стану здоров'я населення міст та сіл. Лише таким чином вдасться підняти із занепаду лікарні та інші медичні заклади воєводства [5, С. 9]”.

Згодом розпочалася розбудова охорони здоров'я в Любомльському повіті. Повіт було поділено на три лікарські райони з центрами в Любомлі, Шацьку та Опалині.

В місті Любомлі повітовий відділ організував і утримував повітовий осередок здоров'я та протитуберкульозна амбулаторія.

В Шацьку, при повітовому шпиталі повітовий відділ утримував, також, амбулаторію, де хворий за знижену до 1 злотової плату міг розраховувати на ґрунтовне медичне обстеження та лікування.

Третій район – в Опалині довгий час не діяв через відсутність лікаря, але згодом там теж було організовано амбулаторію та надавалась медична допомога мешканцям довколишніх сіл.

В Шацьку від самого початку організації органів місцевого самоврядування діяв повітовий шпиталь на 30 ліжок. Окрім будинку для хворих шпиталь мав, також, пральню та морг, в 1935 р. було побудовано для шпиталю ще і господарський будинок [1, С. 117].

До шпиталю в Шацьку крім мешканців довколишніх гмін, прибували на лікування хворі з Ковельського та Володимирського повітів, а також з Бреського повіту Поліського воєводства.

Кількість хворих в конкретних роках подано в таблиці 1.

В 1927 – 1934 рр. кількість хворих постійно зростала. В кінці 30-х рр. відзначається поступове зменшення кількості хворих (див. таблицю 2).

Тарифи плати за лікування протягом кількох років змінювались декілька разів. Зазвичай плата за лікування для мешканців повіту становила 4 злотих за один день лікування. Для хворих на інфекційні хвороби плата була нижчою і становила 2 злотих. Хворим з-за меж повіту доводилось за один

Таблиця 1

Кількість хворих, які лікувались в повітовому шпиталі в Шацьку [1, С. 118].

Рік	Кількість хворих	Епідемія	Дні лікування
1922	131	63	2803
1923	104	7	1740
1924	89	3	1309
1925	116	5	1498
1926	210	15	2395
1927	117	2	1551

Таблиця 2

Кількість хворих, які лікувались в повітовому шпиталі в Шацьку [1, С. 118].

Рік	Кількість хворих	Епідемія	Дні лікування
1931	392	67	4201
1932	356	29	3905
1933	302	16	4928
1934	279	15	3116

день лікування платити 8 злотих. Існувала додаткова плата за хірургічні втручання, вона становила 10 злотих [1, С. 118].

Повітовий шпиталь в Шацьку не міг себе утримувати, бо його прибутки були набагато менші ніж витрати. Для нормального функціонування шпиталю щороку виділялися кошти з повітового бюджету (див таблицю 3). [12, С. 49].

Важливим елементом охорони здоров'я повіту став повітовий осередок здоров'я в Любомлі, який

обслуговував мешканців гмін Бережці, Головно, Гуца та Згорани. Головною ланкою осередку здоров'я стала лікарня.

Спеціальним рішенням під час одного із своїх засідань рада міської гміни міста Любомля 28 вересня 1928 р. “ухвалила на честь десятої річниці незалежності Польщі приступити спільно із повітовим сеймиком і

Таблиця видатків і прибутків повітового шпиталю в Шацьку [1, С. 119].

Рік	Видатки		Прибутки		Доплата повіту	
	З лоті і гроши					
1924	7 117	40	703	94	6 413	46
1925	11 837	27	1 827	36	10 009	91
1926	14 428	43	4 234	20	10 194	23
1927 до 1.04.	3 067	71	1 007	20	2 060	51
1927/28	16 634	78	4 400	00	12 234	78
1928/29	20 236	61	2 119	00	18 117	61
1929/30	30 757	10	8 851	73	21 905	37
1930/31	28 946	21	11 079	03	17 867	18
1931/32	32 531	54	10 742	35	21 789	19
1932/33	27 476	01	3 816	95	23 659	06
1933/34	28 604	08	7 446	16	21 157	92
1934/35	23 138	06	5 849	44	17 288	62
Разом	244 775	20	62 077	36	182 697	84

магістратом до будівництва лікарні в Любомлі [6, С. 2]”. Під будівництво магістрат виділив відповідну територію, а витрати на будівництво гмінна рада розподілила між гмінами Любомльського повіту в залежності від доходів тої чи іншої гміни. З огляду на крайню необхідність лікарні, гмінні ради повіту на своїх засіданнях прийняли відповідні рішення щодо надання коштів для її будівництва. Було також створено спеціальну будівельну комісію для організації і проведення будівництва, куди увійшли представники всіх гмін повіту [6, С. 6].

На середину 30-х років у Любомльському повіті діяло дві лікарні на 30 ліжок в м. Любомлі де працював 1 лікар, 1 акушер, 2 медсестри, 3 технічних працівники та 3 господарських працівники та в с. Шацьк Шацької гміни де працював 1 лікар та 1 акушер, а також діяла амбулаторія в с. Згорани Згоранської гміни де працював 1 акушер [12, С. 6]. Цього було замало щоб надавати мешканцям повіту

належну медичну допомогу. Зростала смертність, особливо під час епідемій, які були частими.

В бюджеті повіту на охорону здоров'я закладалось чи не найбільше коштів порівнюючи з іншими галузями господарства. Так на 1935 – 1936 рр. було закладено – 14930 злотих [12, С. 35], на 1937 – 1938 рр. – 20786 злотих [13, С. 35], на 1939 – 1940 рр. – 28931 злотих [14, С. 43]. Видатки на охорону здоров'я в 1924 – 1935 рр. ілюструє таблиця 4.

Навіть ці, порівняно значні, видатки не могли покращити епідеміологічну ситуацію в повіті. Багато людей щороку хворіло на різні інфекційні хвороби. В 1935 р. було вислано на аналіз 48 проб води з криниць мешканців міста і сіл повіту. Після аналізу з'ясувалося, що жодна вода не є придатною для пиття [1, С. 90]. Це ще була одна причина масового захворювання людей на дизентерію, холеру та інші інфекційні хвороби.

Таблиця 4

Видатки на охорону здоров'я з бюджету повіту [1, С. 94].

Рік	Видатки		Рік	Видатки	
	Злоті і гроши			Злоті і гроши	
1924	20 528	03	1930/31	45 548	98
1925	22 605	25	1931/32	24 294	12
1926	22 758	17	1932/33	37 678	16
1.01.– 31.03. 1927	4 939	74	1933/34	34 258	94
1927/28	31 630	04	1934/35	28 775	11
1928/29	34 922	37	Разом	351 464	42
1929/30	43 525	51			

Практично протягом всього міжвоєнного періоду охорона здоров'я на Любомльщині була в неналежному стані. Бракувала лікувальних установ та лікарів в них. Це робило населення повіту незахищеним навіть перед хворобами, з якими вже велася ефективна боротьба в цивілізованих країнах.

Важливим аспектом соціально-побутового життя повіту в міжвоєнний період була соціальна опіка над хворими та бідними. Цим займалися органи місцевого самоврядування. Згідно закону “Про соціальну опіку”, який був введений в дію 22 березня 1924 р. соціальна опіка стала обов'язковою

ділянкою праці органів самоврядування [2]. Самоуправи мали не тільки оплачувати лікування незможних членів гміни, але і забезпечувати їх всі життєві потреби. Це передбачало всі типи опіки над дітьми, каліками, вбогими, бездомними та непрацездатними, а також охорону материнства, піклування про злочинців, котрі відбули покарання, турботу про осіб, потерпілих під час війни, запобігання жебрацтву і бродяжництву, боротьбу з алкоголізмом і т. п.

Закон від 22 березня 1924 р., детально окреслюючи умови гмінного членства, проголошував, що:

а) тимчасову допомогу обивателям повинна надавати та гміна, на території якої перебувала потребує допомоги особа;

б) тривалу опіку зобов'язана була надавати гміна, тим обивателям, які мешкали у її межах принаймні один рік, в іншому випадку кошти опіки, витрачені гміною, на території якої тимчасово проживала потребує допомоги особа, поверталися гміні державою [2].

У випадку невиконання повітовими союзами самоврядування вищеназваних обов'язків, передбачених законодавством, міністр праці та соціальної опіки Речі Посполитої мав право примусово внести до бюджету союзу чи стягнути відповідні суми. Стосувалось це однаково всіх форм та видів здійснення самоуправами соціальної опіки. З метою ефективного виконання такого роду обов'язків гміни за згодою повітового сеймику могли об'єднуватись у спеціальні союзи. Подібне об'єднання зусиль повітів та виділення з повітів міст вимагало дозволу воеводи. Окрім того, створення таких союзів потребувало затвердження міністра праці та соціальної опіки в порозумінні з міністром внутрішніх справ Речі Посполитої. На підставі ухвали сейму об'єднання інституцій самоврядування у союзи соціальної опіки могло здійснюватись навіть примусово.

Отже, згідно із законодавством, виконання функцій соціальної опіки, включаючи необхідні при цьому витрати, лежало, за невеликим винятком, на повітових союзах самоврядування. Саме їх обов'язком були організація та утримання спеціальних закладів, а також фінансова допомога тим гмінам, які через відсутність коштів не могли нести пов'язаних з доброчинною діяльністю необхідних витрат. Наприклад, у 1927–1928 рр. на соціальну опіку повітовим союзом Любомльського повіту було витрачено 12 764 злотих. Найбільше у Волинському воеводстві на соціальну опіку в зазначений період витратив виконавчий відділ ковельського повітового сеймику – 267 985 злотих. Магістрати виділили з повіту міст Луцька, Рівного та Ковеля за цей період часу на доброчинну діяльність витратили,

відповідно, 78 846 злотих, 168 238 злотих і 143 893 злотих, що в середньому становило 12 % їх бюджетів. В цілому повітовими союзами самоврядування воеводства за зазначений період було витрачено близько півтора мільйони злотих [8, С. 15].

У випадку, коли утримання закладів та установ перевищувало фінансові можливості навіть повітового союзу самоврядування, здійснювалось це державою. Так, у жовтні 1928 р. виконавчий відділ Любомльського повітового сеймику, з огляду на дефіцит свого бюджету, зміг виділити на утримання єдиного в повіті закладу соціальної опіки – школи для сиріт та напівсиріт – лише 100 злотих щомісячно. Враховуючи це. А також необхідність будівництва нового приміщення для школи, сеймик Любомльського повіту змушений був звернутися з проханням про допомогу до держави і отримав її [7, С. 23].

Досить часто доброчинна діяльність, здійснювана органами самоврядування, охоплювала окремі сім'ї незаможних членів гмін, які потребували невідкладної реальної допомоги. Наприклад, виконавчий відділ Любомльського повітового сеймику 4 листопада 1927 р. ухвалив надавати протягом 1928 – 1929 рр. постійну фінансову допомогу мешканцю с. Згорани Згоранської гміни Лукашу Шелешцюку. Складне матеріальне становище його сім'ї було встановлено Згоранською гмінною управою і зафіксовано протоколом її засідання від 10 жовтня 1927 р. Враховуючи каліцтво двох членів сім'ї, їх непрацездатність та, у зв'язку із цим, важке матеріальне становище, гмінна управа прийняла рішення про надання допомоги цим мешканцям с. Згорани [7, С. 40].

В 1925 р. при комунальній кошикарській школі була відкрита бурса для сиріт та напівсиріт. Це стало ще одним кроком на шляху покращення соціальної опіки соціально незахищених верств населення повіту.

Видатки на соціальну опіку з повітового бюджету не дозволяли надати матеріальну допомогу всім хто її потребував. У 1924 р. на потреби вбогих пішло з бюджету тільки 253 злотих 60 гроши. В наступні роки сума закладених в бюджеті коштів на ці потреби зростає (див. таблицю 5).

Таблиця 5

Видатки на соціальну опіку з бюджету повіту [1, С. 97].

Рік	Видатки		Рік	Видатки	
	Злоті і гроши			Злоті і гроши	
1924	253	60	1930/31	14 251	51
1925	2 291	74	1931/32	8 909	00
1926	2 287	49	1932/33	6 375	97
1.01. – 31.03. 1927	2 320	42	1933/34	3 855	62
1927/28	12 764	26	1934/35	11 333	73
1928/29	12 607	86	Разом	89 799	80
1929/30	12 548	60			

Соціальна опіка з боку органів самоврядування дозволила людям, які опинились у скруті отримати засоби для існування і відчутти себе більш захищеними від економічних негараздів та змінити їх життя на краще не змогла.

У Волинському воеводстві в міжвоєнний період органами самоврядування була створена і функціонувала ціла мережа санітарно-ветеринарних закладів, покликаних запобігати поширенню інфекційних захворювань домашньої худоби, які завдавали значної шкоди тваринництву краю.

Так в Любомльському повіті в середині 30-х років були відкриті дві амбулаторії ветеринарної медицини в м. Любомлі та в с. Шацьк Шацької гміни де працювало два лікаря-ветеринара [12, С. 7-10].

Витрати на виконання цього завдання передбачалися бюджетами самоуправ згідно із законом “Про боротьбу із інфекційними захворюваннями”. Про те, яку увагу приділяло воєводське управління цій проблемі, свідчить ряд виданих ним циркулярів та розпоряджень, наприклад, про ветеринарне лікування та паспортизацію свійських тварин, про створення посади так званих оглядачів худоби та належну організацію міських тваринних ярмарків та боєнь, про введення спеціального податку на худобу та ін.

У Любомльському повіті згідно із законодавчими актами та циркулярами воєводського управління було проведено паспортизацію свійських тварин та призначено оглядачів худоби. На сільськогосподарському ярмарку у повітовому центрі органи самоврядування постійно організовували і проводили згідно із нормативними актами торгівлю домашньою худобою.

Роботи в санітарно-ветеринарній сфері було надзвичайно багато, адже як свідчить статистика на 1933 р. в Любомльському повіті було 16 550 коней, 33 059 голів великої рогатої худоби та 15 299 овець [10, С. 12].

Відкриття закладів ветеринарної медицини дозволило вести ефективну боротьбу з інфекційними хворобами серед свійської худоби, що дозволило збільшити її поголів'я і відповідно позитивно вплинуло на розвиток сільського господарства на Любомльщині.

В Любомлі було багато будинків, у тому числі і дерев'яних. Небезпеку для них становили пожежі, які виникали з різних причин.

У 1921 р. при реставрації (ремонті) Святогеоргіївської церкви через необережно кинутий недопалок згорів дах і внутрішня частина храму, який було реставровано лише в 1928 році.

У 1924 р. в місті сталася велика пожежа на ліккеро-горілчаному заводі М. Райзмана і К. Копельзона, внаслідок якої згорів дах, а в деяких цехах – устаткування [4]. Щоб захистити місто від пожеж, 13 вересня 1922 р. в Любомлі організовано добровільну пожежну команду. Через кілька років пожежні дружини створено в Шацьку, Городні, Ягодині.

Штат добровільної пожежної команди повіту нараховував близько 50 чоловік. Умови праці пожежників були важкими. Пожежна охорона Любомльського повіту через залишкове фінансування знаходилась в складному становищі, але незважаючи на всі труднощі потрібно було дбати про пожежну безпеку. У 1931 р. було створено пожежний округ, на базі якого в 1934 р. організували повітовий відділ протипожежної спілки Польщі.

У 1936 р. в Любомльському повіті функціонувало 16 пожежних дружин загальною кількістю 380 членів. Міську пожежну команду утримував магістрат. Для її керівництва було створено штаб із шести чоловік, котрі займали різні посади: презес, секретар, завгосп і три особи, які вважалися нестроїовими [4].

Пожежна команда мала три відділи: машинний, водний та сокирний. Керівний склад складався

з начальника команди, заступника начальника та начальників відділів.

Пожежники повіту постійно покращували своє технічне оснащення. У 1936 р. пожежна команда м. Любомля отримала мотопомпу “Сілезія” польського виробництва, а в 1937 р. – автомобіль “Шевролет” французького виробництва та інвентар на загальну суму 1 500 злотих. При фінансовому сприянні гмінних самоуправ в 1937 р. закінчено будівництво двох, і розпочато спорудження шести пожежних депо.

Щоб покращити свою професійну майстерність пожежники постійно проводили практичні заняття, а також організовували змагання з пожежно-прикладного спорту між пожежними командами повіту. Кращих нагороджували грамотами, медалями та грошовими винагородами.

Розбудова пожежної охорони в повіті дозволила підняти рівень пожежної безпеки, що зменшило збитки від пожеж. Держава сприяла розвитку пожежної охорони, щоправда відчувався брак коштів і необхідного обладнання.

Охорона здоров'я та соціально-побутова сфера повіту в основному знаходилась на низькому рівні. Бракувало лікарів та середнього медичного персоналу, а також відчувалася потреба в медичних закладах. Коштів, які держава виділяла на охорону здоров'я та соціальний захист було недостатньо для вирішення нагальних проблем.

Список літератури:

1. Domanski B. Powiat Lubomelski, Luboml. 1936. – 147 s.
2. Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej, № 92, Poz. 726.
3. Мартинюк Я. М. Діяльність органів самоврядування на Волині в міжвоєнний період (1919 – 1939 рр.). // Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки: історичні науки – Луцьк. 2000. Вип. 1. – с. 59-63.
4. Шваб А. Г., Юшук В. Л. Державно-адміністративні, соціально-економічні та культурні процеси на Любомльщині в міжвоєнний період // Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки: історичні науки – Луцьк. 2007. Вип. 1. – с. 181-187.
5. Державний архів Волинської області /далі ДАВО/ ф. 46, оп. 1, спр. 702. “Волинське воєводське управління”.
6. ДАВО, ф. 46, оп. 1, спр. 1179. “Волинське воєводське управління”.
7. ДАВО, ф. 46, оп. 1, спр. 1271. “Волинське воєводське управління”.
8. ДАВО, ф. 46, оп. 1, спр. 1418. “Волинське воєводське управління”.
9. ДАВО, ф. 46, оп. 1, спр. 5658. “Волинське воєводське управління”.
10. ДАВО, ф. 46, оп. 4, спр. 379. “Волинське воєводське управління”.
11. ДАВО, ф. 183, оп. 1, спр. 1. “Любомльське повітове староство”.
12. ДАВО, ф. 183, оп. 1, спр. 22. “Любомльське повітове староство”.
13. ДАВО, Ф. 183, оп. 1, спр. 25. “ Любомльське повітове староство”.
14. ДАВО, ф. 183, оп. 1, спр. 26. “ Любомльське повітове староство”.